

JUOZUI KARACIEJUI SUKAKO 60 METŲ

Docentas dr. Juozas Karaciejus 2008 m. šventė 60 metų jubiliejų. Jis gimė 1948 m. sausio 12 d. (pagal dokumentus spalio 28 d.) Cimaniūnuose, Lazdijų rajone. Šia proga net ir trumpam atsigręžę atgal, ne vienoje vietoje išvysime jo giliai įrėztų neišdildomų ženklų ar į ateitį nukreiptų punktyrinių linijų.

Istorinei kalbotyrai ypač reikšminga 1987 m. Vilniaus universitete apginta filologijos mokslų kandidato (dabar – daktaro) disertacija, kurios galutinis variantas pagal ano meto reikalavimus parašytas rusų kalba: *История социальных терминов литовского языка (на материале письменных памятников XVI–XVIII вв.)*, mokslinis vadovas Algirdas Sabaliauskas. Tai gana didelis dviejų dalių (per 200 mašinraščio puslapių) veikalas. Jame išnagrinėta lietuvių kalbos senųjų socialinių terminų kilmė, o svarbiausia – iš įvairių šaltinių sulasiota jų vartoseną senuosiuose lietuvių raštuose. Gaila, kad šis daugeliu atžvilgių labai reikalingas darbas nėra paskelbtas atskira knyga¹.

Pasirodė tik keletas trumpų po įvairius leidinius išblaškytų ir disertacijos visumos neatstojančių straipsnių šia tema: apie terminų *liáudis*, *šeimà*, *tautà* ankstesnius kilmės aiškinimus (*Lietuvių kalbotyros klausimai* 19, 1979, 125–130), apie senovinio, dabar išnykusio, termino *rykūnia* „vyriausioji reikalų tvarkytoja“ formą (*Lietuvių kalbotyros klausimai* 22, 1983, 124–127), apie žodžių *draūgas*, *bičiulis* (*Mintis ir ženklas*, 1983, 104–110), *svėčias* / *svetys*, *viešnià* (*Ženklas ir prasmė*, 1986, 62–75), *bėrnas*, *mergà* (*Žodžiai ir prasmės*, 1991, 36–40) istoriją, apie žodžių *kiemas* „kaimas“, *kiemionis* „kaimietis“, *kiemystė* „kaimiškas šiurkštumas“ (*Kalbos kultūra* 33, 1977, 81–82), *giminė*, *gentis*, *šeimyna*, *valdonas* „valdiny“ (*Lietuvių kalbotyros klausimai* 20, 1980, 101–107) vartojimą Konstantino Sirvydo raštuose.

¹ Galima guostis nebent tuo, kad tokia dalia ištiko daugelį sovietmečiu parašytų disertacijų. Juk tokio pobūdžio darbams leidyklos durys plačiau atsivėrė tik prieš keletą metų, kai Lietuvių kalbos institute imta leisti knygų serija *Opera Linguistica Lithuanica*.

Prie jų dar glaudžiasi straipsniai apie giminystės termino *vėsti(s)* „imti už žmoną“ istoriją (*LTSR MA darbai* 2(95), 1986, 113–117), apie žodžio *sėbras* kilmę (*Baltistica* 29(2), 1995, 184–187), apie istorinio ir etimologinio žodyno rengimo problemas (*Lietuvių kalbotyros klausimai* 37, 1997, 209–214), apie etimologines pastabas Prano Skardžiaus veikale *Lietuvių kalbos žodžių daryba* (*Lietuvių kalbotyros klausimai* 38, 1997, 21–26), taip pat Algirdo Sabaliausko knygos *Lietuvių kalbos leksika* (*Baltistica* 27(2), 1994, 100–102), Konstantino Karulio latvių kalbos etimologinio žodyno (*Baltistica* 29(2), 1994, 215–217), Danieliaus Peti (Petit) monografijos *Apophonie et catégories grammaticales dans les langues baltiques* (*Acta Linguistica Lithuanica* 53, 2005, 111–116) recenzijos.

Dar reikia pabrėžti, kad 1987–1996 m. Karaciejus kartu su kitais Vilniaus universitete rengė lietuvių kalbos etimologinio žodyno kartoteką. Šiam darbui vadovavo Vincas Urbutis. Taip buvo klojami naujo etimologinio žodyno pamatai. Be to, leidinyje *Linguistica Baltica* skelbtai bibliografijai Karaciejus keletą metų (t. 1–8) rinko informaciją apie Lietuvoje išspausdintus baltistikos darbus.

Kitas svarbus kalbininko darbų baras – tai senųjų raštų tyrimas ir leidimas. Jis išleido *Wolfenbüttelio postilę*² (1995), Kiprijono Lukausko *Pamokslus*³ (1996), Martyno Mažvydo *Kalėdų giesmes* (1997). Tuoju turėtų pasirodyti ilgakai leidykloje užsigulėjęs XVIII a. pradžios rankraštinio pamokslų rinkinio *Contiones Lituanicae* mokslinis leidimas. Rengiami spaudai ir kiti rankraštiniai pamokslų rinkiniai (plg. *Naujasis židinys* 9, 1996).

Karaciejus prisidėjo ir prie XVI–XVIII a. lietuvių bažnytinių giesmių antologijos *Giesmės dangaus miestui* (1998). Dabar jis talkina Vincentui Drotvinui, rengiančiam spaudai Jokūbo Brodovskio žodyną.

Išsamiomis analitinio pobūdžio recenzijomis Karaciejus pasitiko Jono Palionio (*Baltistica* 32(1), 1997, 131–132; *Acta Linguistica Lithuanica* 45, 2001, 187–201), Vincento Drotvino (*Archivum Lithuanicum* 1, 1999, 171–178), Guido Michelinio (*Baltistica* 32(2), 1998, 307–309; 36(2), 2002, 320–324; *Acta Linguistica Lithuanica* 53, 2005, 116–125), Dainoros Pociūtės (*Acta Linguistica Lithuanica* 51, 2004, 115–121) parengtus įvairių senųjų tekstų

² Tiesa, čia remtasi fotokopija, o pats šio unikalaus XVI a. lietuvių kalbos paminklo rankraštis, saugomas Wolfenbiutelyje, Hercogo Augusto bibliotekoje (*Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*, signatūra Cod. Guelf. 11. 2 Aug. 2°), Karaciejui, deja, dar nebuvo prieinamas. Šiuo metu jį nuodugnai tiria Jolanta Gelumbeckaitė, ji 2007 m. Vokietijoje apgynė habilitaciją.

³ Kartu su Vytautu Zinkevičiumi sudaryta šio rankraščio kompiuterinė formų konkordancija. Ja remiantis rengiamas žodžių indeksas.

leidimus. Recenzavo Jocheno D. Range's veikalą *Bausteine zur Bretke-Forschung* (*Linguistica Baltica* 2, 1993, 251–252), Jono Palionio knygą *Lietuvių rašomosios kalbos istorija* (*Darbai ir dienos* 4(13), 1997, 223–225).

Ant Karaciejaus darbo stalo guli pradėta rašyti monografija apie XVIII a. Didžiosios Lietuvos bažnytinių raštų kalbą. Šia tema jau pasirodė keletas straipsnių (*Lietuvių kalbotyros klausimai* 39, 1998, 134–139; *Žmogus ir žodis* 2, 2000, 24–26; *Acta Baltico-Slavica* 30, 2006, 173–179). Iš jų pamažu aiškėja, kad XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje nebūta tokio didelio lietuviškos raštijos nuosmukio⁴, koks dažnai vaizduojamas, kad tuo metu buvo toliau tęsiamos rašomosios kalbos, kuri rėmėsi viduriniu interdialektu (tik su vis storėjančiu žemaitybių sluoksniu), tradicijos, užgimusios Mikalojaus Daukšos laikais, kad ir dauguma nagrinėjamu laikotarpiu vartotų slavizmų iš esmės yra tie patys kaip ir XVI–XVII a. raštuose, o jų didesnį dažnumą lėmė Baroko epochai būdinga „makaroninė“ kalba.

Minėtini straipsniai apie Martyno Mažvydo *Katekizmą* (*Darbai ir dienos* 4(13), 1997, 93–98; vertimas į anglų kalbą išspausdintas leidinyje *Martynas Mažvydas and Old Lithuania*, 1998, 159–172); apie Jurgio Gerulio *Senųjų lietuvių kalbos skaitymų* sudarymo principus bei jų reikšmę lituanistikai (*Lietuvių kalbotyros klausimai* 36, 1996, 25–29).

Dialektologai turėtų būti dėkingi Karaciejui už jo į lietuvių kalbą išvers-tą Roberto Gauthiot (Gotjo) (1876–1916) monografiją *Buivydžių šnektą* (1990). Be to, atskiru straipsniu jis aptarė mažai kam žinomą 1900 m. kelio-nės į Lietuvą ataskaitą (*Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 1, 2005, 224–240). Rengiamasi išleisti ir kitus šio tragiškos lemties prancūzų moks-lininko lituanistikai svarbius darbus.

Domėjosi Karaciejus ir šveicarų kalbininko Adolfo Pictet (Piktė) lietuviš-kų žodžių etimologizavimo bandymais (*Kalbos kultūra* 39, 1980, 95–97), į lietuvių kalbą išvertė Antoine Meillet (Antuano Mejė) recenziją apie Kazi-miero Būgos *Aistiškus studijas* (*Lietuvių kalbotyros klausimai* 20, 1980, 50–52), vienas (ten pat, 86–96) ir kartu su Algirdu Sabaliausku (ten pat, 54–86) paskelbė pluoštą Būgos laiškų. Rašė apie Būgos darbų reikšmę bendrinės kalbos rašybai (*Kalbos kultūra* 28, 1975, 42–48) ir dabartinei kalbos kultūrai aktualiomis temomis (*Kalbos kultūra* 26, 1974, 38–39; 27, 1974, 53–55).

⁴ Į tai dar gūdžiu sovietmečiu (1981 m. vidinėje Jono Kabelkos vadovėlio *Baltų filologijos įvadas* recenzijoje) atkreipė dėmesį Aleksas Girdenis (*Kalbotyros darbai* 2, 2000, 393). O pastaruoju metu apskritai daugėja mokslininkų, blaiviau vertinančių to laikotarpio raštiją (plg. *Archivum Lithuanicum* 5, 2003, 378, 3 išn. nurodytą literatūrą). Vis dėlto čia dar trūks-ta išsamių, viską apimančių studijų.

Karaciejus yra prisidėjęs ir prie naujos lituanistų kartos ugdymo Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetuose. Tačiau savo šaknimis jis labiausiai suaugęs su Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriumi. Čia jis subrendo kaip mokslininkas, čia ir dabar sėkmingai darbuojasi.

Baigdamas norėčiau palinkėti mielam Kolegai, kad nepaisant visų audrų ir vėtrų dar ilgai ilgai jo dvasios sode noktų vis nauji niekada negendantys mokslo vaisiai.